

СТ А Н О В И Щ Е

за труда на проф. д-р Анна Чолева-Димитрова „**МЕСТНИ И РОДОВИ ИМЕНА ОТ ЦАРИБРОДСКО**, София, 2018, във връзка с представянето му в и от ИБЕ за защита като дисертация за присъждане на авторката на н.с. „доктор на филологическите науки“ (съгласно с решение от 1.X. 2018 г. на жури, упълномощено за обсъждането му)

Рецензент: чл.-кор. д.ф.н. проф. Емилия Илиева Пернишка, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, БАН.

Проф. д-р Анна Чолева-Димитрова е *дългогодишен продуктивен автор в областта на антропонимията и топонимията* с голям брой приноси и разнообразни по проблематика изследвания.

Представеното като дисертационен труд ономастично изследване на проф. А. Чолева за местните имена от Царибродско е приносно и новаторско в нашата топонимия и антропонимия, тъй като се занимава компетентно с напълно непроучен езиков материал и, още повече – дълго време почти недостъпен за нашата наука по определени политически причини. Ето защо в увода реалистично е представена особената историческа съдба на този български район и причините той да бъде изучен по-малко.

Посочени са исторически данни за най-древни останки от различни паметници и артефакти, цитирани са данни на учени, които са изследвали в миналото същия район. С болка се отбелязва немарата в недалечното минало към много от старинните манастири, църкви и паметници там, до съзнателно унищожаване на част от тях. Заедно с това чест прави на авторката и енергията да събере колкото може повече данни за местната топонимия и антропонимия и да ги изследва в езиков план. Това научно, но и патриотично дело е още по-значимо в условията на сериозна денационализация и обезлюдяване в течение на един век на район с площ около 1550 кв. км. Проф. А. Чолева посочва редица по-нови краеведски изследвания върху отделни забележителности в този район, но никое няма проблематиката на нейния труд.

Изследването е структурирано в Увод и 5 глави, като част от тях са с аналитични и теоретични наблюдения, обобщения и изводи, а гл. 3 и 5 са речници на събраните топоними и родови имена. Поради особеная

политически характер на района и отношението към българския език от някои среди там, материалите са събирани предимно от документи от б селища, които авторката преценява като „относително надеждни“, но ги проверява и чрез известен кръг осведомители, като с това се стреми към тяхната изчерпателност.

Положителните качества на изследването са в много посоки — не само в неговата оригиналност по материал, но и в направените семантични тълкувания на топонимите, в систематизиране на езиковите им характеристики, в търсене и установяване на успоредици на изследваните имена с такива от други райони на България, а и далеч извън нейната територия. Освен това подобни наблюдения се постигат и за родовите имена, които по-рядко са обект на езиковедско наблюдение. В задачите на проучването влизат и изводи за културната история на района.

Авторката, както и в други свои разработки, се базира на традиционни езиковедски методи за подобен анализ, като основателно използва и *сравнителен материал* от други славянски и балкански езици, както и *семантична реконструкция* за осмисляне на имената. Тя отбелязва научни принципи, посочени от видни български и чужди учени, като Ф. Миклошич, Й. Иванов, Вл. Георгиев и др., на които се опира в труда си.

Със семантичното изследване и неговите резултати А. Чолева успява да установи някои най-стари антропоними, като продължава делото на изследователи на подобни въпроси. Реконструирани от нея са голям брой старинни лични имена и прякори, уточнява се понятието „изчезнало име“. По-голямата уседналост на населението в изследвания район, според авторката, дава възможност за подобни разсъждения (на с. 39). Същото се отнася за извлечените старинни словообразователни компоненти (суфикси). В тази насока трудът ѝ има *безспорен принос*. Предходни нейни изследвания и на други по-нови автори дават на Чолева основания за отбелязване на *тракийско влияние и наличие* на доста топоними от тракийски антропоними (с.39-40).

Принос е наблюдението и обобщението на редица *фонетични и морфологични особености* на изследваните имена, които представят характерни *особености на преходните говори* от тези покрайнини между две славянски държави, включително и на някои падежни форми. Интересна особеност на личните имена в района е напр. наличие на мъжки имена с окончание *-а* (*Вунта, Преда*), каквито се наблюдават в много *старинни документи* от нашата история. Според мен, следва да се разграничат топонимите, отбелязани като „описателни топоними“. Струва ми се недостатъчно 1) тълкуването в тази група на някои двусловни (*сложни*) топоними като произлезли от сложни съществителни (вж. с.52). При тях трябва да се *докаже наличието* на аналогични готови сложни съществителни в говорите. 2) По-уместно е да се определят като сложни думи и сложни (описателни) названия, а не като „двойни

названия“ топоними от рода на *Каца-камен* и под, *Вър у Камино* и др. още по-многословни имена (с.53, 54). По-добре би било всички видове структури на топонимите, а не само суфиксалните форми, да се подведат към заглавие *Топонимообразуване* и да се разграничат там по тип.

Добре са обобщени някои лексикални особености на топонимите, активност на земеписни и други лексеми в тях и др. Желателно е, при това, да се обясни значението на диалектни лексеми, като *поятище*, *преслап*, *росуля* и др., както са обяснени *сечина*, *поята* и т.н. Добре е отбелязан броят или значението на повече от съставните части – географски или битови термини и др. Мисля, че може да се потърси и по-убедително тълкуване на имена като *Бундзала*, *Балбатин*, *Карибаня* и редица други. Желателно би било съпоставяне (при възможност) на някои трудни за обяснение имена с евентуално сходни в сръбската и друга съседна топонимия).

Много интересни и *приноси са сравненията на изследваните материали от тази област с топонимия от други български земи*, а също – от територии далече извън България, населявани със славяни и протобългари. Спорни са, според мен, някои несъответствия в посочените форми и търсените връзки с други имена – напр. недоказана ми се струва връзката на *Бральов* камик, *Бралини* с имена с основа *Браил* (с.74 и в речника), където се допуска изпадане на ударена гласна *-и(?)*, на *Бутушем мост* с някои други имена извън България и някои др.

Речникът на събраната топонимия е много интересно и значимо езиково и езиковедско богатство. В него се съдържат не само формални прояви на диалекта (или диалектите) в района, но преди всичко, неоценим лексикален фонд от нарицателни и собствени имена – настоящи и от миналото, които *заслужават не едно допълнително изследване*. Проф. А. Чолева се е постарала да даде приемливи обяснения в повечето случаи. Но както при всеки подобен материал, в който е отразена и диалектна лексика и фонетика с исторически и индивидуални промени в нея, има редица названия, при които може да се потърсят и тълкувания *по друг начин*, вероятно – не един. Така че и авторката, и бъдещи изследвания имат възможност да потърсят и различни от дадените интерпретации.

Принос в изследването е, че към обичайната проблематика при изследване на топонимията, неизбежно съдържаща *голям брой антропоними*, проф. А. Чолева е *добавила и отделна глава (IV)*, посветена на този не по-малко интересен езиков материал, който доста ограничено е представен в езиковедската ни литература. Авторката отдавна се занимава с въпроси и материали от българската антропонимия И тук тя не случайно обръща специално внимание на особеностите на родовите имена в Царибродския район – лични, бащини и фамилни имена. След известна теоретична постановка на проучването на този материал от 545 единици, където уместно се уточняват някои термини (като *лично име*, *родово име*,

фамилно име, прякор, прозвище, жителско име), авторката отбелязва редица особености на изследваните имена от тези групи, връзки между тях, различни езикови характеристики, както и данни за народопсихология в тях. Търсят се имената на първите заселници. Направеното изследване несъмнено е *интересно и ценно*, още повече, че в него се споделя идеята, че в този материал се представят не само езикови особености, но и прояви „на народния дух, психически особености на дадено общество, на даден народ“ (с.295). Прави впечатление *българският характер на имената* и тяхното образуване, както и редица други езикови и народностни особености. Ценен принос за езикознанието изобщо е речникът на тези 545 имена, богат на данни и обяснения около произхода и значението им. Интерес представляват и няколко приложения в изследването.

С цялото си разнообразно езиковедско съдържание и материал трудът на проф. Анна Чолева-Димитрова е от особено значение за по-пълно изследване на българската топонимия, която е обект на специално внимание от 50 и 60-те г. на XX в., но въпреки това остава непълно описана и до днес. Още по-малко е проучена българската антропонимия и родови имена, които освен исторически, етнографски и родови отношения, наистина крият любопитни данни за националното мислене и оценка на явленията и човешките особености. Чолева основателно отбелязва недостига на ономастични проучвания и до наши дни въпреки не малко постижения.

Направеното богато, *разностранно изследване* на значителен езиков корпус може да се оцени като *значимо и полезно дело* в нашето съвременно езикознание. Разбира се, при толкова богат и исторически променлив материал може да се поставят въпроси около етимологизирането на отделни имена, може да се потърсят и други възможности – напр. прил. *базачки* няма ли и диалектни фонетични възможности (при наличие на „акане“ да бъде от *баз* – *бъз*), *Боте* да е от вариант на ЛИ *Ботьо*? Не може да е тракийско *Котелево* и под. Авторката има благородната амбиция да открие повече старинни тракийски имена, между които някои също навеждат и на други интерпретации. Може да се отправят някои препоръки и около композицията на отделни части. В толкова обемен труд и многохиляден езиков корпус бъдещи уточнения и търсения са неизбежни и перспективни. Но самото му прецизно събиране и научно организиране заслужава само поздравления.

Заклучение. Проф. Анна Чолева-Димитрова е активен и задълбочен учен, изследовател на значителен *непроучен езиков материал*, при което постига ценни обобщения и изводи, продължител на проучванията на най-видни български езиковеди от предходния век. Представената дисертация е оригинален научен труд, който съдържа нов безценен за българистиката езиков материал. Изследването е богато на

съществени за науката изводи и е безспорен принос в българистиката и общото езикознание.

Убедено **препоръчвам** **избора на авторката за доктор на филологическите науки** в областта на българската топонимия, антропонимия и на общото езикознание.

Чл.-кор. Е. Пернишка: